

מדינה פלסטינית בהסכם אינה עומדת על הפרק

דן שיפטן

כינונה של מדינה פלסטינית בהסכם אינו עומד על הפרק. לחצים חיצוניים או צעדים חד צדדיים עשויים להוביל לקראת מסגרת כזו, אך גם אז לא מדובר בסיום הסכסוך, אלא במוטציה בלתי יציבה ומדממת שלו, המאיימת לגלוש לעימות במוקדם או במאוחר.

בתנאים הקיימים היום ברור מתמיד כי מי שבנה את האסטרטגיה האזורית שלו על ההנחה שכינון מדינה פלסטינית ייצב את המזרח התיכון, יעקר את האיבה כלפי ארצות הברית ויאפשר "ברית מתונים" נגד הכוחות הרדיקליים, לוקה בהבנת הכוחות הפועלים באזור והדינאמיקה של יחסי הגומלין ביניהם. ההזיה האסטרטגית הזו אינה עומדת במבחן בכל אחד ממרכיביה – הישראלי-פלסטיני, הפנים-פלסטיני, האזורי והגלובלי – קל וחומר בשילובם של המרכיבים הללו. האירועים הדרמטיים במזרח התיכון בחודשים האחרונים ממחישים יותר מאי פעם את ניתוקה הגמור מן המציאות.

ההקשר הישראלי-פלסטיני

בהקשר הישראלי-פלסטיני, קרובים הצדדים להסכם רק לכאורה. האגדה האורבאנית, המקובלת בתקשורת ורווחת גם בקרב גורמים בינלאומיים, כאילו "הכול יודעים את דמות ההסדר – דרושה רק הכרעה פוליטית אמיצה של המנהיגים", מבוססת על ההנחה שבכמה נושאים קריטיים בחשיבותם אפשר להתעלם מהתחייבותם הפוליטית הנחרצת של המנהיגים לדבוק בעמדתם הפומבית, כיוון ש"הם הרי יודעים היטב" שהיא אינה ניתנת למימוש. ההנחה הזו הכשילה במשך למעלה מעשור וחצי את כל ההערכות האופטימיות בדבר הסדר קרוב. היא בנויה בעיקר על המעטה דרמטית במשקל המחויבות הלאומית של

ד"ר דן שיפטן הוא ראש המרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה.

הפלסטינים ל"זכות השיבה" לתחומי מדינת ישראל והערכת יתר של הנכונות הפלסטינית להשלים עם מגבלות קשות על ריבונותה של המדינה הפלסטינית, המתבקשות מצרכי הביטחון החיוניים של ישראל. לפלסטינים נוח להזין את האשליה כי מחויבותם היא מן השפה ולחוץ, כיוון שנוח להם להציג לציבור במערב הדמוקרטי ולדעת הקהל הישראלית כאילו המכשול להקמת מדינתם נובע מחמדנותה הטריטוריאלית של ישראל, תוך התמקדות בהתנחלויות. הם אינם מעוניינים לחשוף בזירה הזו את העובדה שאין להם מנדט ציבורי (ר' בהרחבה להלן) לסיים את הסכסוך ואת התביעות מישראל, באופן הממסד את מדינת הלאום היהודית, על חשבון פליטי 1948.

גם להנחה שאת תביעות המינימום של ישראל בתחום הביטחון האסטרטגי – שליטה במרחב האווירי והאלקטרו-מגנטי ופיקוח יעיל על הסדרי הפירוז – ניתן למסד בהסכם, אין יסוד פוליטי מוצק. גם אם נוצר בדיונים מקדימים רושם חיובי, ואפילו כאשר מתגבשות בהם הסכמות נקודתיות, ספק אם אלה יעמדו במבחן הקובע, כאשר יתברר מחירן הציבורי, במונחים של הגבלות קשות ונראות על ריבונותה של המדינה הפלסטינית. אפילו במקרה הטוב ביותר, יתבססו הסכמים אפשריים על מעורבותם של גורמי חוץ. הניסיון מלמד שזו תתמסמס במהרה וערכם הביטחוני יוכח כמפוקפק. האירועים הדרמטיים של החודשים האחרונים, המצביעים על חוסר היציבות המובנה של האזור ועל היחלשותה של ארצות הברית והתעצמותם של הגורמים הרדיקליים, יחייבו כל ממשלה אחראית בישראל להחמיר בדרישותיה בתחום זה, במיוחד במענה לתמורה שלילית מול "חזית מזרחית", העלולה להתעורר מחדש במרחב שבין עיראק וירדן. אף ממשלה בירושלים לא תוכל להתעלם מן החשש שהמדינה הפלסטינית תהפוך לשלוחה אסטרטגית של הגורמים הרדיקליים האלה, ולאיים גם על יציבותה של

בהקשר הפנים-פלסטיני
מונח המכשול העיקרי
להסכם. מי שמנהלים
את המשא ומתן עם
ישראל, ובעצם עם ארצות
הברית, אינם מסוגלים
לגייס קונסנסוס פלסטיני
לפשרה היסטורית

הממלכה ההאשמית. החשש הזה יתעצם אם וכאשר תחבור "חמאסטאן" שברצועת עזה לגדה המערבית, לצורך כינון הריבונות הפלסטינית המשותפת, כפי שהיא נתפסת בחזונו של הפלסטינים ושל סנדקיה העיקריים באירופה ובממשל אובמה.

הצלחתם של חוזי המדינה הפלסטינית להדחיק מתודעתם ומתודעת זולתם את המכשול הדרמטי למימוש חזונום – הפיצול העמוק והמעמיק בין הרצועה לגדה – מעורר השתאות. **מצד אחד**, ברור כי לא ניתן

לכוון בהסכם עם ישראל מדינה בת חיות, עבור מעט יותר ממחצית האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים, כאשר קרוב למחציתם האחרת הקימו לעצמם ישות אחרת, הנשלטת ע"י גורם שמהותו החברתית-תרבותית ומדיניתו הלאומית נוגדים את

תפיסות היסוד שבשמן מנהלים לכאורה מנהיגה הגדה את המו"מ עם ישראל. **מצד שני**, הדעת נותנת, שאם יגיעו מנהיגי הגדה והרצועה ביניהם לאסטרטגיה לאומית משותפת – תהיה זו במהותה בלתי נסבלת לישראל, גם אם ימצאו נוסחאות מחוכמות שיאפשרו לאירופים ולממשל אובמה להונות את עצמם. לשון אחר – **בלי עזה לא ניתן לכוון מדינה בת קיימא; עם החמאס, ודאי שלא ניתן להגיע להסכם בר קיימא עם ישראל**. גם מי שמשתעשע בתקווה שניתן להשיג עם אבו מאזן ופיאד הסכם שיעקר את "זכות השיבה" ויאפשר לישראל להבטיח את המינימום הביטחוני הדרוש לה, צריך לנטוש אותה כאשר חאלד משעל, אסמאעיל הניה ואחמד ג'עברי יצטרפו אל מעגל מקבלי ההחלטות.

ההקשר הפנים-פלסטיני

בהקשר הפנים-פלסטיני מונח המכשול העיקרי להסכם. מי שמנהלים עם ישראל – למעשה עם ארצות הברית – את המו"מ, אינם מסוגלים לגייס קונסנסוס פלסטיני לפשרה היסטורית. סלאם פיאד יכול לזקוף לזכותו, לראשונה בהיסטוריה הפלסטינית, התמקדות מרשימה בבנין אומה ולא בעימות עקר והרסני עם גורמים חיצוניים. אבו מאזן היטיב להבין את נזקו האסטרטגי של הטרור הפלסטיני ונאבק בתנאים קשים להתרחק ממנו. שניהם מנהלים מדיניות קונסטרוקטיבית לחברה הפלסטינית ונותנים גיבוי פוליטי למאבק בטרור ובגורמים רדיקליים אלימים. אלא שמעמד הפוליטי הרעוע אינו מבטיח שהציבור ילך בעקבותיהם, גם כאשר נדרשים ויתורים היסטוריים בליבתו של החזון הפלסטיני. זו האחרונה בנויה על שלילת הלגיטימיות של מדינת הלאום היהודית מאז כינונה ועל תביעה להשבת השעון ההיסטורי לאחור, באמצעות התביעה ל"זכות השיבה".

הציבור הפלסטיני יכול להשלים עם העובדה שחזון זכות השיבה אינו ממומש כל עוד הסכסוך מתמשך, אך לא להשלים עם נטישתו במסגרת המסיימת את הסכסוך הזה

הציבור הזה יכול להשלים עם העובדה שהחזון אינו ממומש כל עוד הסכסוך מתמשך, אך לא להשלים עם נטישתו במסגרת המסיימת את הסכסוך הזה. הוא יכול להשלים עם עובדת קיומה הפסול של ישראל, אך לא עם מיסוד המדינה היהודית בהסכם של "שתי מדינות לשני עמים", לצד מדינה ערבית-פלסטינית. פיאד ועבאס יכולים לתבוע בשמו מדינה בגבולות 67 וירושלים המזרחית בירתה, ואפילו להסכים לחילופי שטחים מצומצמים, אך לא להסתלק מן העיקר. הציבור הפלסטיני תומך בהם כאשר הם מביאים לו מיליארדי דולרים, את אהדת

העולם ולחצים על ישראל ומוכיחים את יכולתם לשפר באופן בולט את רמת חייו ואיכות חיו. אך פיאד ועבאס עצמם מודעים למגבלותיהם אפילו בגדה, קל וחומר כאשר מדובר על העם הפלסטיני בשטחים כולם – ובוודאי כאשר מדובר ברוב

העם הפלסטיני בתפוצה ובקרב הפליטים. כאשר המגבלות אינן ברורות לעבאס, ואפילו כאשר מדובר בעניין טקטי הרחוק ממיסוד ההסתלקות מ"זכות השיבה" או לגיטימציה למדינה היהודית, הוא מקבל מן הציבור הזה תזכורת מיידית ומכאיבה. כך קרה, למשל, כאשר ניסה לדלג על היתרון התעמולתי של דו"ח גולדסטון לשם קידום המשא ומתן המהותי עם ישראל בחסות ארצות הברית.

כיוון שעבאס ופיאד מודעים למגבלותיהם, אין להם ולתומכיהם המידיים בשלב הנוכחי עניין בכינונה של מדינה פלסטינית בהסכם עם ישראל. מו"מ מתקדם שיאפשר זאת כרוך בחשיפת חוסר האונים הפוליטי שלהם אפילו בגדה, קל וחומר בצרוף הרצועה ובהסכמת הפזורה. חוסר האונים הזה יכשיל את הפרויקט הלאומי בנקודה שבה תוטל האחריות על הפלסטינים. הם מעדיפים שהמו"מ ייתקע בשלב שבו הוא נמצא עכשיו – בשלב שבו מוטלת האשמה על ישראל, והם נהנים מהטוב שבכל העולמות: הפלסטינים זוכים לאהדת העולם כולו, ישראל נדחקת לדפנסיה אסטרטגית והלגיטימיות הבסיסית שלה נשחקת, והם עצמם אינם נדרשים לעמוד למבחן מנהיגות בקרב עמם שלהם. בשלב הזה אין הם עצמם והעם שאותו הם מייצגים חייבים לקבל אחריות על ניהול מדינה עלובה ומסוכסכת, אלא יכולים להתייצב בעמדת הקורבן האולטימטיבי ולחיות על חשבון אחרים. אין להם שום מוטיבציה לצאת מן המצב הזה.

למזלם אין המנהיגים הפלסטינים צריכים לדאוג פן תיחשף המציאות הזו. הנשיא אובמה אימץ מדיניות (ר' בפירוט להלן) הפוטרת אותם מן הצורך לשאת ולתת ישירות עם ישראל. האירופים הפכו את עניין המדינה הפלסטינית לעניין מטה-פוליטי, מעין-תיאולוגי, ומפנים את כל לחציהם לישראל. במצרים סולק הנשיא מובארכ שתמך בהסדר. רוח"מ נתניהו הקל עליהם לחמוק מן הצורך להגיע להחלטות קשות, כאשר אימץ מדיניות קצרת ראות מול מדיניותו התמוהה של הנשיא אובמה ובניסיון לחמוק, הוא עצמו, מהחלטות קשות בישראל. התוצאה הפרדוקסאלית היא שהעדר התקדמות למדינה פלסטינית לוחץ על ישראל יותר מאשר על הפלסטינים.

הזירה האזורית

גם לפני האירועים הדרמטיים של ראשית 2011 לא עודדו התנאים האזוריים הסדר מוסכם בין ישראל לפלסטינים. בעקבותיהם, הוא מעשי הרבה פחות. יש פער גדול בין מה שהמשטרים האחראיים במדינות ערב היו רוצים לקדם, לבין מה שהקולקטיב הערבי יכול לאשר. הפער הזה הומחש בגלגוליה של "היוזמה הסעודית" עד שהפכה במפגש הליגה בבירות ב-2002 ל"יוזמה הערבית". היא החלה ביוזמת ערב הסעודית, במתכונת שנועדה לאפשר הסדר בין ישראל לפלסטינים, והוליכה למבוי סתום ביוזמת סוריה, כמתכונת שנועדה להבטיח שלא יהיה להסדר

כזה סיכוי. במתכונתה הסעודית, נועדה לפצות את ישראל על ויתוריה לפלסטינים בהכרה ונורמליזציה של יחסיה עם מדינות ערב; במתכונתה הכלל ערבית בהשראת סוריה, עוצבה כתכתיב, הכולל "שיבה" של פליטי '48 לתחומי "הקו הירוק" על פי החלטת עצרת האו"ם 194, המחייב את ישראל לחתום על הנוסח הערבי, כתנאי מוקדם לכל דיון על פרטיה ולמימושה.¹ הסעודים, המצרים הירדנים וכל מי שרצה לקדם את סיכויי ההסדר, לא העזו להתייצב בפני הרחוב הערבי ולהוציא מן היוזמה את המרכיב שהבטיח מראש את כישלונה: את דפוס התכתיב ואת השיבה. הפלסטינים לא יכלו לבקש לעמם פחות ממה שהקונסנסוס של מדינות הליגה דרש עבורם. מסיבות שכבר הוסברו לעיל, היו פיאד ואבו מאזן האחרונים שהיו מסוגלים להציע לפלסטינים בגדה – קל וחומר בעזה ובפזורה – לוותר על ליבתו של האתוס הלאומי הפלסטיני, כאשר העולם הערבי כולו עומד על מימושה. אם היה סיכוי קלוש שגורמים חשובים במערכת האזורית יעניקו גיבוי לצעדים נועזים ושוברי־טאבו של ההנהגה הפלסטינית, כדי להביא הסדר המקובל גם על שוחרי הפשרה בישראל, הרי הסיכוי הזה נמוג, לפחות לעתיד הנראה לעין, בעקבות הטלטלה שפקדה את העולם הערבי בחודשים האחרונים. גיבוי כזה מחייב את ראשי המשטר באותן מדינות לגשר על הפער שבין שיקוליהם האסטרטגיים, לבין התחשבות ברחשי הלב של הציבור. עוד לפני הטלטלה התבררה העלות הפוליטית של הדלפת הנכונות הפלסטינית (ב"מסמכי אל־ג'זירה") לגמישות מינורית, הרחוקה מאד ממה שנדרש כדי להגיע להסכם. אחריה נפל המשטר היחיד (זה של מובארק)

שיכול היה להוביל מהלך ערבי רחב יותר שייתן גיבוי לגמישות כזו, וכל המשטרים הערביים נזהרים יותר מאי פעם, שלא להתעמת עם רחשי הלב של הציבור אפילו בעניינים קרובים וחשובים להם בהרבה יותר מהסדר בסוגיה הפלסטינית. אם מצרפים לרתיעה הזו את התחזקותם של הגורמים הרדיקליים, את חולשתה של ארצות הברית ומדיניותה המבולבלת ואת המאפיינים התזזיתיים של דעת הקהל הערבית, קשה למצוא נסיבות מתאימות פחות למעורבות חיובית של המערכת האזורית בהסדר ישראלי־פלסטיני.

אם מצרפים את התחזקותם של הגורמים הרדיקליים, את חולשתה של ארצות הברית ואת המאפיינים התזזיתיים של דעת הקהל הערבית, קשה למצוא נסיבות מתאימות פחות למעורבות חיובית של המערכת האזורית בהסדר ישראלי־פלסטיני

הזירה הגלובלית

מי שמכיר את ההיסטוריה של הסדרים בין ישראל לבין עולם הערבי, יודע שבדרך כלל אין המעצמות יכולות ליזום הסדרים כאלה, אך מעורבותן דרושה להשלמת ההסדרים ולמיסודם, לאחר שהמוטיבציה של הצדדים לסכסוך הבשילה. כמעט בכל המקרים מדובר במעורבות אמריקנית.

בשלב הנוכחי של מאמצי ההסדר בין ישראל לפלסטינים, נראה שממשל אובמה להוט להסדר יותר מן השותפים הישירים. הממשל הזה אימץ בתנופה רבה ובשכנוע עמוק את התפיסה התמוהה הקושרת את היציבות האזורית ואת הסיכוי להתמודד עם הגורמים הרדיקליים הפועלים בו (ובראשם איראן), עם כינון מדינה פלסטינית בהסכם. אובמה התעלם מרתיעתם של שני הצדדים מהסכם בתנאים הנוכחיים, וניסה להביאם, הר כגיגית, לכינון מדינה פלסטינית בלוח זמנים מואץ, כשלב הכרחי ראשון באסטרטגיה של הכלת הכוחות הרדיקלים באזור ומעבר לו. את המכשול העיקרי, למשא ומתן ולהסדר, איתר בנושא ההתנחלויות, המשקפות, לשיטתו, את חמדנותה הבלתי לגיטימית של ישראל ולשם כיוון את מאמציו. הוא לא ייחס חשיבות ראויה לעובדה שעבאס בחר שלא להיאחז בהצעותיו של אולמרט להסדר ב-2008, על בסיס קווי 1967 וחלוקת ירושלים, שהייתה מביאה ממילא לפינוי רוב גדול של ההתנחלויות ומפצה את הפלסטינים בשטחים שווים בגודלם בתחומי "הקו הירוק" על גושי ההתנחלות שיישארם במקומם.

מדיניותו של אובמה נועדה, ואף הצליחה, לדחוק את ישראל לפינה בתחום ההתנחלויות, שבו היא מתקשה לגייס תמיכה גם אצל ידידיה. תביעתו להקפאה מוחלטת, שכללה במפגיע את השכונות במזרח ירושלים שכבר הוסכם, עקרונית, על צירופן לישראל בהסכם, והמשבר המלאכותי שיצר בשל צעד תכנוני בעת ביקורו של סגן הנשיא בידן בירושלים, חיסלה, מניה וביה, את המוטיבציה של שני הצדדים למשא ומתן באותה עת.

כבר הראינו לעיל מדוע לא הייתה לאבו מאזן מוטיבציה להעמיד את מנהיגותו למבחן בניסיון לגייס תמיכה ציבורית בפשרה היסטורית. מדיניותו של אובמה חיסלה גם את המוטיבציה שלו למשא ומתן. את הסכמת ישראל לכינון מדינה פלסטינית ("נאום בר אילן") כפה אובמה למעשה על נתניהו, מבלי שעבאס יאלץ לתרום דבר מצידו. במהלך עשרת חודשי ההקפאה שנועדו לאפשר משא ומתן ישיר, לא הופעל על עבאס לחץ לנהל מו"מ כזה. בסופם לא היה אבו מאזן להרשות לעצמו להיכנס למו"מ, גם לו רצה בכך, כיוון שאובמה עצמו הוא שהציב את ההקפאה הגורפת כתנאי מוקדם והפלסטינים לא יכלו לדרוש מישראל פחות מנשיא ארצות הברית. במהרה התברר לפלסטינים כי הצירוף של הימנעות ממו"מ וביקורת אמריקנית קשה על ישראל על היעדרו הוא האמצעי היעיל ביותר להביא על ישראל לחצים חסרי תקדים, לבודד אותה באירופה ובזירה העולמית ולהשיג הכרה חד-צדדית במדינתם ושדרוג במערכת הדיפלומטית מסנטיאגו דה צ'לי ועד לונדון.

לישראל התברר במקביל כי כל הסדר שישקף את המציאות הפוליטית הזו יכול רק להזיק לה ולמנוע ממנה אפילו את המינימום הדרוש לסיפוק צורכי הביטחון הלאומי שהזרם המרכזי בישראל רואים כחיוניים. לשגיאותיו הקשות של ראש

הממשלה נתניהו (ר' להלן) היה, אמנם, חלק בהיווצרותה של המציאות הזו, אך מדיניותו של אובמה הייתה מעוגנת בתפיסת עולם כוללת ובאסטרטגיה אזורית וגלובלית מגובשת (ושגויה) כל כך, שאפילו התנהלות נבונה של ראש ממשלת ישראל לא הייתה יכולה לשנות את מאזן הכוחות הנוטה לרעתה.

תגובתה של ארצות הברית לאירועים הדרמטיים במזרח התיכון בראשית השנה הנוכחית החלישו עוד את המוטיבציה של שני הצדדים להסדר. כבר הוזכר לעיל שהפלסטינים יתקשו בתנאים החדשים אף יותר מבעבר לגייס גיבוי לפשרה היסטורית, גם לו היה עבאס מעוניין בכך. אבו מאזן גם נכח איך נוהגת ארצות הברית בנושא מצרים, שהוביל שנות דור את הגורמים האחראיים, שסייעו לארצות הברית לייצב את האזור. ישראל חזתה בחולשתה של ארצות הברית ובמדיניותו הרופסת של הנשיא אובמה ולמדה אף היא את לקח נטשתו של בעל הברית העיקרי שלה במזרח התיכון בשעת המבחן העליונה. היא גם הבינה היטב כי

בידודה העמוק בזירה הבינלאומית וההתגייסות הנרחבת נגדה באירופה, גם לאחר שנחשפה הזיקה המופרכת בין הסוגיה הפלסטינית לבין יציבות המזרח התיכון², ניזונים מהשראה אמריקנית ולא פעם גם מעידוד מוושניגטון. גם אם כל אלה לא נועדו במכוון לקעקע את מעמדה האסטרטגי של ישראל (ממשל אובמה הקפיד שלא לפגוע, ואף לחזק את המימד הביטחוני של הסיוע), הרי נועדו למעשה להביא את ישראל בעל כורחה להסדר בנושא הפלסטיני, בתנאים קשים גם לשוחרי הפשרה בקרבה, בלא שהפלסטינים יידרשו לפשרה היסטורית עמוקה מסצ'ידם.

על מקבלי ההחלטות בישראל לברר לעצמם האם חלוקת הארץ, הכרוכה בכינון ישות מדינית פלסטינית, היא עניין שבתחום יחסיה עם הפלסטינים או שיש לכך הקשר רחב ליעדיה הציוניים של המדינה

מסקנות מדיניות לישראל

המציאות הבלתי מלבבת שהוצגה כאן – גם בזירה הפלסטינית, גם בזירה הערבית והאזורית וגם בזירה העולמית, ובמיוחד האמריקנית – מחייבת את מקבלי ההחלטות בישראל לברר לעצמם שאלה פרדיגמטית, החורגת הרבה מן ההקשר הצר של עיצוב המדיניות כלפי הפלסטינים וכלפי ממשל אובמה: האם חלוקת הארץ, הכרוכה, בתנאים הקיימים והחזויים, בכינון ישות מדינית פלסטינית, היא עניין שבתחום יחסיה עם הפלסטינים והעולם הערבי, או שמדובר בהקשר רחב הרבה יותר, הנוגע ליעדיה הציוניים של המדינה, למאפייניה של החברה בישראל וליכולתה לתפקד בזירה הבינלאומית, כדי לקדם את היעדים האלה. **במקרה הראשון**, יתכן שיש לישראל עניין להתחפר בעמדותיה, כיוון שמדינה פלסטינית, שתצרך את הגדה והרצועה, תהיה, מן הסתם, בלתי ידידותית ובלתי יציבה וכנראה

גם בלתי אחראית, וסיכוייה להתחבר לאויבים קרובים ורחוקים לצורך התמדת המאבק בישראל אינם מבוטלים. הדעת נותנת שגם לאחר כינונה, תוטל האחריות למצוקותיה על ישראל, גם בזירה הבינלאומית ובאירופה, וגם בחוגים שאינם מבוטלים במשקלם הציבורי בארצות הברית ואפילו בישראל עצמה. בהקשר הזה מתבקשת התחפרות כזו בשלב הנוכחי, גם מחוסר הוודאות האזורי וממדיניותו המזקת של ממשל אובמה. **במקרה השני**, אם ההקשר הוא ציוני, הרבה מעבר לשאלת היחסים עם הפלסטינים, הערבים והנשיא אובמה, מתבקשת מדיניות אחרת לגמרי.

הזרם המרכזי בישראל, וגם בנימין נתניהו, הפנימו מזמן את ההכרה שמדובר בהקשר הציוני הרחב. הציבור מעיד בכל משאלי דעת הקהל על אימוץ הצרוף המורכב והבוגר, בין חוסר אמון בערבים, חשדנות עמוקה כלפי הפלסטינים והתפכחות מהזיות ה"שלום" מצד אחד, לבין נכונות לחלוקת הארץ ולנטילת סיכונים ביטחוניים, לרבות כינונה של מדינה פלסטינית, מצד שני. נתניהו מתלהב מן הסביבה הערבית וסומך על כוונות השלום של הפלסטינים אפילו פחות מן הזרם המרכזי בציבור. הוא יודע שתביעת הריבונות של המדינה הפלסטינית מסכנת את אושיות הביטחון של ישראל ומציב תנאים שנועדו לצמצם את הנזק הזה. אף שהשלים אנליטית עם הצורך בחלוקת הארץ, בשל משמעותה הציונית ולנוכח הנסיבות בזירה הבינלאומית, הוא מתקשה לתת ביטוי אופרטיבי להכרתו האסטרטגית. נתניהו מתקשה בכך גם בשל אופיו ובשל הקואליציה שבחר, אך בעיקר כיוון שברור לו שהפלסטינים אינם בשלים לפשרה היסטורית, בהעדר ציבור פלסטיני המוכן לשלם את המחיר המתבקש מפשרה כזו ובהעדר מנהיגות בקרבו המסוגלת לגייס את הציבור למימושה הלכה למעשה.

מאז שחזר לשלטון, הולך נתניהו ונדחק, כמי שכפאו שד, למסלול מדיני הנראה בדיעבד קוהרנטי למדי. לו היה מציע את המסלול הזה ביוזמתו בראשית כהונתו, היה מתמודד בהצלחה רבה לאין שיעור גם עם התמרונים

המתוחכמים של ההנהגה הפלסטינית, וגם עם גחמותיו המדיניות של הנשיא אובמה. נתניהו היה יכול להציע לאובמה לקיים במקביל שני מסלולים – מסלול של משא ומתן בתום לב, אף שסיכויי הצלחתו מפוקפקים, ולצידו מסלול הדרגתי וחד-צדדי, שבמוקדו העברת שטחים לפלסטינים (האמריקנים היו יכולים לכנותו "פירוק הכיבוש" (dismantlement of the occupation)).³ במסלול

הזרם המרכזי בישראל וגם נתניהו הפנימו מזמן את ההכרה שמדובר בהקשר הציוני הרחב

הזה תעביר ישראל שטחים משטחי C שבשליטתה המלאה לשטחי B בשליטה ביטחונית ישראלית ושליטה אזרחית של הפלסטינים, ומשטחי B לשטחי A, הנמצאים בשליטה פלסטינית מלאה. השטחים שיועברו ייבחרו על ידי ישראל,

בקצב שתקבע היא עצמה, תוך ניסיון ליצור רציפות טריטוריאלית פלסטינית בשטחים נרחבים יחסית, תוך דגש ראשון על צפון השומרון, המוקף בגדר ביטחון מלאה ומכיל מעט התנחלויות. במקביל לנסיגה בצפון תושלם גדר הביטחון בכל קווי המגע עם ישראל, לרבות סביב גושי ההתיישבות השונים. הנסיגות תימשכנה, כל עוד ממשיכים "כוחות דייטון" הפלסטינים במאבקם, המתואם עם ישראל, בטרור. את הפרוגרמה הזו לא מועיל להציג כביטוי מובהק של חד צדדיות, המבטא ייאוש מן הפלסטינים. ניתן לדבר על "חד צדדיות מתואמת", "מקבילה" או "משלימה", עם המהלך החד-צדדי של סלאם פימד לכינון מוסדות המדינה, לקראת מיסודה בספטמבר 2011.

נתניהו יכול היה לבקש גיבוי אמריקני מפני יוזמות בלתי ידידותיות בגופים בינלאומיים ובאירופה, כל עוד נמשך התהליך; הדעת נותנת כי אובמה היה מתקשה לסרב. המהלך הזה היה מעקר את מסעו הגורף של אובמה נגד ההתנחלויות, באופן שהיה מקל על ישראל לשמור על הגושים הגדולים ועל השכונות היהודיות במזרח ירושלים. הוא היה מאפשר גם לדון בפינוי אלה הנמצאות בלב השטח המאוכלס, על פי עדיפויותיה של ישראל, המתאימות לרגישות הפוליטית הדיפרנציאלית של אתרי הפינוי. יתרון קריטי של המהלך החד-צדדי הזה היה שמירה על צורכי הביטחון החיוניים של ישראל (למשל: שליטה במרחב האווירי ופרישה גמישה של כוחות צה"ל) כיוון שהמהלך כולו אינו מחייב הסכמה פלסטינית.

בדיעבד נדחק נתניהו, בלא תמורה מדינית, למתכונת דומה לזו שהיה יכול להציע ביוזמתו: הוא הכריז על נכונותו לכונן מדינה פלסטינית והשלים עם הקפאה לעשרה חודשים; ממילא מימש צעדים שנועדו להמריץ את הכלכלה, להקל על תנועת אנשים וסחורות; למעשה הרחיב מאד את שלטונה דה-פקטו של הרשות ברחבי הגדה. עכשיו מדווחים מסביבתו הקרובה כי הוא שוקל לתת לצעדים האלה גם ביטוי טריטוריאלי.

תפיסה מסוג זו שהוזכרה כאן, אולי פחות דרמטית ויותר זהירה, אינה בלתי ריאלית מבחינה פוליטית-פנימית בישראל. היא מתיישבת עם גישת bottom-up שנתניהו מטיף לה זה מכבר. היא אינה סותרת גם את גישתו של שותפו הבכיר לקואליציה אביגדור ליברמן, המדגיש שהפלסטינים אינם בשלים להסדר קבע מוסכם. גם שרידי מפלגת העבודה ו"עצמאות" של שר הביטחון יראו אותה בחיוב; הדעת נותנת שהאופוזיציה הראשית בקדימה לא תפסול אותה מעיקרה, תראה בה צעד בכוון הנכון ועשויה לסייע להגן עליה בכנסת מפני תוקפיה מימין. ברור שהשיקול הענייני והרוב האפשרי בכנסת אינם השיקול היחיד, ובדרך כלל גם לא הקובע – נתניהו אינו רוצה לפרק את הקואליציה עם ש"ס, שרידי העבודה ירצו להתבדל, לקדימה אין אינטרס לסייע לקואליציה ימנית – אך השאלה מה עומד מנגד כחלופה ריאלית, לקראת חודש ספטמבר הקרוב.

השאלה העולה בסופו של הדיון הזה מחזירה אותנו אל ראשיתו: מה התמורה? "מדוע לוותר באופן חד-צדדי על לב הארץ וליטול סיכונים ביטחוניים קשים, אם ברור שאפילו שלום וסיום הסכסוך לא נקבל תמורתם. האם לא למדנו את הלקח של לבנון ועזה – יצאנו עד לגבול הבינלאומי וקיבלנו טרור, חזבאללה וחמאס". כאן יש לשוב אל השאלה הפרדיגמאטית שכבר הובאה בראשית הדברים: האם חלוקת הארץ היא עניין מדיני שבין ישראל, הפלסטינים, מדינות ערב, ארה"ב ואירופה, או כורח ציוני. אם מדובר בכורח ציוני, התמורה היא בעצם ההתנתקות מחיים משותפים במסגרת ריבונית אחת, עם מיליוני פלסטינים. האתגר הוא למזער, מצד אחד, את הנזק המדיני והערכי הכרוך בשהות של קבע בשטח, ומצד שני למזער את הנזקים הביטחוניים הכרוכים בהפקדתו בידי הפלסטינים.

החוויה הטראומטית של טרור החמאס אחרי ההינתקות מעזה, מרתיעה ישראלים רבים ממהלכים חד-צדדיים נוספים. מה שדרוש כדי להעמיד את המדיניות המוצעת כאן במבחן הלקחים של ההינתקות, הם הבדל אחד מכריע, בתחום הביטחון ואזכורה של תרומה, חשובה מאין כמותה, בתחום החוסן הלאומי. **ההבדל** הוא בנוכחותו של צה"ל בשטח, בכל מקום ובכל זמן שהדבר ידרש. בעזה הוסג הצבא יחד עם ההתיישבות והמאבק נגד הטרור נפגע בהתאם. במסגרת המהלך בגדה, אמור צה"ל להיפרש לפי צורכי הביטחון – בצמצום, כל עוד הפלסטינים פועלים נגד הטרור ואינם מתחברים לגורמים רדיקליים, ושוב בעוצמה ובהרחבה, אם וכאשר ינהגו אחרת. גם הסדר, אם וכאשר יושג, יותנה ביציאתו ההדרגתית והמבוקרת של צה"ל מן המעטפת של האזור המאוכלס ובהסדרי ביטחון שיאפשרו לו לפעול ביעילות לסיכול איום חמור. **התרומה** מתבטאת במה שתומכיה למעשה של הפרדיגמה הציונית בזרם המרכזי בישראל רואים כחיזוק החברה הישראלית, בעקבות הפסקת השליטה במיליון וחצי פלסטינים בעזה. הנכס העיקרי של ישראל במאבקה ההיסטורי עם סביבתה הערבית, הוא כושר העמידה של החברה,

שחושל בדורות האחרונים תוך נכונות מתמשכת לפשרה היסטורית גם בהעדר שלום. אלה מניחים כי החברה הישראלית ללא השליטה בעזה חסונה לאין ערוך מזו השלטת באוכלוסיית הרצועה.

לא כאן המקום לנהל את הויכוח הפרדיגמאטי הזה לגופו. די לומר, בהקשר הנדון פה, כי הזרם המרכזי של הציבור כבר הכריע בו, ואפילו בממשלת הימין השנייה של בנימין נתניהו יש לו אחיזה איתנה. **מצד אחד**, צברה

העלות המדינית והערכית תאוצה בשנים האחרונות, והיא מתקרבת, בעצם הימים האלה, למסה קריטית. **מצד שני**, אין, כאמור, דרך להגיע, בתנאים הקיימים והחזויים בקרוב, להסדר קבע מוסכם עם הפלסטינים, שיפתור את ישראל מעונשם. אם ניתן

אם החלוקה היא כורח ציוני, התמורה היא בעצם ההתנתקות מחיים משותפים במסגרת ריבונית אחת עם מיליוני פלסטינים

להסיר את העול הזה, באופן יזום ומבוקר, בלא תלות ברצונם הטוב של הפלסטינים, ראוי לבחון את האופציה הזו. אם ניתן לעשות זאת, כאשר ישראל לא רק קובעת, חד צדדית, את מהלכי הפינוי, אלא גם מתאימה את מאפייני ההסדרים הביטחוניים לרמת הסיכון הנסבלת, כי אז ניתן להגיע לתוצאה טובה לישראל כמעט כמו הסדר הקבע, מהסוג הנדון עתה, בעלות נמוכה לאין שיעור בתחום איכותם של הסדרי הביטחון ובתחום הסכנה לקרע פנימי בישראל.

לו היו "שלום" והסתלקות הפלסטינים מן הסכסוך, תמורת מדינה פלסטינית לצד מדינת הלאום היהודית בהישג יד, היה מקום לפסול את החלופה החד צדדית הפגומה. אלא שכל הציפיות לשלום ולהסכם אינן, בשלב זה, אלא משאלת לב. השאלה המיידית העומדת על הפרק היא האם יידחק נתניהו ברגע האחרון לצעדי חרום מדיניים לקראת ספטמבר, או שייטול, מאוחר מאוד, אך עדיין לא לגמרי מאוחר מדי, את היוזמה, כדי למנף, במועד שבו תהייה לצעדיו תועלת מדינית, את מה שממילא ייאלץ לעשות, בתנאים של בידוד ולחץ.

הערות

- 1 חסידים ישראלים של "היוזמה הערבית" נתלו בעובדה כי הנוסח מזכיר "פיתרון צודק של בעיית הפליטים הפלסטינים, אשר יוסכם עליו". אלא שהסכמה זו אמורה להידון אחרי שישאל תחתום על הנוסח הערבי המוכתב, המחייב גם כי הפיתרון יהיה "בהתאם להחלטת העצרת הכללית של האו"ם מס' 194" המקדשת את זכותו של כל פליט (למעשה – צאצאיו) לבחור אם ירצה "לשוב" לתחומי מדינת ישראל ואלוהו בהצהרת המנהיגים הערבים הפוסלת יישוב הפליטים במקומות מושבם הנוכחיים במדינות ערב. בניגוד גמור לרושם המטעה במתכוון של מדליפי "מסמכי אל-ג'זירה" ומפרסמיהם, אין בגוף המסמכים שפורסמו עדות לכותרות שייחסו לנציגים הפלסטינים במו"מ עם ישראל וויתור על התביעה הפלסטינית לזכות גורפת של כל צאצא של פליטי 48 "לשוב" לתחומי ישראל, אם ירצה בכך.
- 2 העניין הפלסטיני מקרין על כמה נושאים חשובים באזור, ובראשם על יציבותה של הממלכה ההאשמית (ובמידה פחותה על לבנון). הוא גם משמש עילה לגורמים רדיקליים, המקל עליהם לפעמים, במידת מה, לגייס תמיכה בפרובוקציות שלהם בתחומים אחרים. מה שמופרך בעליל היא התפיסה, שפותרה באירופה ובממשל אובמה (במיוחד ע"י יועצו הראשון של הנשיא לביטחון לאומי הגנרל ג'יימס ג'ונס) שתלתה את היציבות האזורית ואת הסיכוי לגייס את מדינות ערב נגד הרדיקליזם של איראן ובעלות בריתה במידה רבה בהסדר ישראל-פלסטיני.
- 3 התפיסה המוצגת כאן הועלתה ע"י המחבר מאז נוצר המבוי הסתום, בעקבות הצעותיו של ראש הממשלה אולמרט בשלהי 2008. תפיסה הכוללת מרכיבים דומים פורסמה בשלהי 2009 ב: גיורא איילנד, שלמה ברום ועודד ערן, "הצעת מתווה להסדרי ביניים בין ישראל לרשות הפלסטינית" עדכן אסטרטגי, כרך 12, גיליון 3, נובמבר 2009.

מן הראוי לבחון את
האפשרות להסיר את
עול השליטה בפלסטינים
באופן יזום ומבוקר, בלא
תלות ברצונם הטוב של
הפלסטינים